

An Example of Soft Power in the Early Republican Period: Reza Shah Pahlavi's 1934 Visit to Türkiye

Erken Cumhuriyet Döneminde Bir Yumuşak Güç Örneği: Rıza Şah Pehlevi'nin 1934 Türkiye Ziyareti

Zabihullah Kokcha¹

İstanbul Medipol Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Geliş Tarihi/Received 06.02.2026
Kabul Tarihi/Accepted 31.03.2026
Erken Görünüm Yayın Tarihi/Early View Publication Date 31.08.2026
Sayı Yayın Tarihi / Issue Publication Date 16.10.2026

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

Zabihullah Kokcha

E-mail: z.kokcha@gmail.com

Cite this article: Kokcha, Z. (2026). An Example of Soft Power in the Early Republican Period: Reza Shah Pahlavi's 1934 Visit to Türkiye. *Journal of Atatürk*, 46, 54-63.

Atrf: Kokcha, Z. (2026). Erken Cumhuriyet Döneminde Bir Yumuşak Güç Örneği: Rıza Şah Pehlevi'nin 1934 Türkiye Ziyareti. *Atatürk Dergisi*, 46, 54-63.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

ABSTRACT

This study examines the official visit of Reza Shah Pahlavi to Türkiye in June–July 1934 within the theoretical framework of Joseph S. Nye's concept of "soft power." The visit is considered the culmination of the rapprochement in Türkiye–Iran relations, which gained momentum following the resolution of border disputes after the 1932 Treaty of Judicial Settlement and Arbitration. Based on a qualitative research design, the study analyzes news reports, commentaries, and visual materials published in national and local newspapers in 1934 through discourse analysis. The findings indicate that Reza Shah's itinerary—beginning in Eastern Anatolia and continuing through Ankara, Western Anatolia, and Istanbul—was deliberately designed to project an image of Turkey as a modern, orderly, and strong state. Press discourse was shaped around themes of modernization, centralized state authority, and social transformation, conveyed through representations of educational institutions, healthcare facilities, infrastructure projects, military displays, and cultural sites. While the programs in Ankara and Istanbul held symbolic significance in terms of educational reforms, women's visibility in the public sphere, modern healthcare services, and cultural heritage, the Anatolian tour highlighted Turkey's technological capacity and military strength. However, although the visit strengthened bilateral relations in the short term, its long-term impact remained limited due to post–Second World War international conditions and domestic political developments in Iran.

Keywords: Reza Shah Pahlavi, 1934 Visit to Türkiye, Press Coverage, Soft Power, Türkiye–Iran Relations

ÖZ

Bu çalışma, İran Şahı Rıza Pehlevi'nin 1934 yılı Haziran–Temmuz aylarında Türkiye'ye gerçekleştirdiği resmî ziyareti, Joseph S. Nye'nin "yumuşak güç" kuramsal çerçevesi bağlamında incelemektedir. Ziyaret, 1932 Adli Tevsiye ve Hakem Antlaşması sonrasında sınır sorunlarının çözülmesiyle hız kazanan Türkiye–İran yakınlaşmasının doruk noktası olarak ele alınmaktadır. Araştırma, nitel yöntem temelinde, 1934'te yayımlanan ulusal ve yerel gazetelerdeki haber, yorum ve görsel materyallerin söylem analiziyle incelenmesine dayanmaktadır. Bulgular, Rıza Şah'ın Doğu Anadolu'dan başlayıp Ankara, Batı Anadolu ve İstanbul'u kapsayan güzergâhının, Türkiye'nin modern, düzenli ve güçlü bir devlet imajını yansıtmak biçimde kurgulandığını göstermektedir. Basın söylemi; eğitim, sağlık, altyapı, askerî gösteriler ve kültürel mekânlar üzerinden modernleşme, merkezî otorite ve toplumsal dönüşüm temaları etrafında şekillenmiştir. Ankara ve İstanbul programları eğitim reformları, kadınların kamusal görünürlüğü, modern sağlık hizmetleri ve kültürel miras açısından sembolik önem taşıırken, Anadolu gezisi teknolojik kapasite ve askerî gücü görünür kılmıştır. Bununla birlikte ziyaret, kısa vadede ilişkileri güçlendirse de, İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası koşullar ve İran'daki iç siyasal gelişmeler nedeniyle uzun vadede sınırlı etki yaratmış ve ikili diplomatik algıları etkileme gücü sınırlı kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rıza Şah Pehlevi, 1934 Türkiye Ziyareti, Basın Yansımaları, Yumuşak Güç, Türkiye–İran ilişkileri

Giriş

Uluslararası ilişkilerde devletlerin birbiri üzerindeki etkisi askerî ve ekonomik güçle sınırlı değildir; bu etki aynı zamanda kültürel, ideolojik ve sembolik unsurlar aracılığıyla da şekillenmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Joseph S. Nye tarafından geliştirilen “yumuşak güç” kavramı, devletlerin zorlayıcı araçlara başvurmaksızın değerler, kültür ve politikalar yoluyla diğer aktörlerin tercihlerini etkileme kapasitesini açıklayan önemli bir kuramsal çerçeve sunmuştur. Bu bağlamda yumuşak güç, bir ülkenin uluslararası alandaki cazibesini ve meşruiyetini artıran unsurların bütününe ifade etmektedir (Nye, 2004). Devletlerin dış politikalarında yalnızca askerî kapasiteye dayanmalarının uzun vadede sürdürülebilir sonuçlar üretmediği; kültürel diplomasi, kamu diplomasisi ve ideolojik çekicilik gibi araçların da en az zorlayıcı güç kadar belirleyici olduğu görülmektedir (Köse, 2014).

Bu çalışma, erken Cumhuriyet döneminde Türkiye’nin dış politikasında yumuşak gücün nasıl kullanıldığını, Rıza Şah Pehlevi’nin 1934 yılı Haziran–Temmuz aylarında Türkiye’ye gerçekleştirdiği resmî ziyaret üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Bu ziyaret, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin gelişimi açısından önemli bir dönüm noktası olduğu kadar, Türkiye’nin modernleşme projesini bölgesel bir model olarak sunma çabasını yansıtmaları bakımından da dikkat çekicidir. Ziyaret, Türkiye–İran ilişkilerinin sınır sorunları nedeniyle gerilimli olduğu bir dönemin ardından, 1932 Adli Tevsiye ve Hakem Antlaşması ile başlayan yakınlaşma sürecinin doruk noktası olarak değerlendirilebilir.

Çalışma, Rıza Şah’ın Türkiye ziyareti sırasında izlenen güzergâhı, gerçekleştirilen resmî programları ve Türk basınına yansımalarını analiz ederek, Türkiye’nin bu süreçte hangi yumuşak güç araçlarını kullandığını ortaya koymayı hedeflemektedir. Şah’ın Doğu Anadolu’dan başlayarak Ankara, Batı Anadolu ve İstanbul’u kapsayan seyahati; eğitim kurumları, sağlık tesisleri, altyapı projeleri, askerî gösteriler ve kültürel mekânlara yapılan ziyaretler üzerinden değerlendirilmektedir. Bu bağlamda ziyaret, hem iki lider arasında gerçekleşen önemli bir diplomatik temas hem de Türkiye’nin modernleşme vizyonunu İran elitlerine ve kamuoyuna sunma stratejisi olarak ele alınmaktadır.

Ayrıca çalışma, yumuşak gücün sınırlarını da tartışmayı amaçlamaktadır. Ziyaret kısa vadede Türkiye–İran ilişkilerinde “altın yıllar” olarak nitelendirilen bir dönemi başlatmıştır. Çalışmada; İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında değişen uluslararası konjonktürün bu yakınlaşmanın kalıcılığını nasıl etkilediği değerlendirilmiştir. Böylece yumuşak gücün tek başına yeterli olup olmadığı, zorlayıcı güç ve yapısal faktörlerle ilişkisi bağlamında analiz edilmiştir.

Sonuç olarak bu çalışma, Rıza Şah’ın 1934 Türkiye ziyaretini hem tarihsel-diplomatik bir olay olarak hem de erken Cumhuriyet döneminde Türkiye’nin yumuşak güç kullanımını anlamak için bir örnek vaka olarak ele almaktadır.

Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemine dayalı tarihsel bir analiz olarak tasarlanmıştır. Araştırmada, erken Cumhuriyet döneminde Türkiye’nin dış politikasında yumuşak gücün kullanımını incelemek amacıyla örnek olay (case study) yaklaşımı benimsenmiştir; İran Şahı Rıza Pehlevi’nin 1934 yılında Türkiye’ye gerçekleştirdiği resmî ziyaret, çalışmanın temel inceleme vakası olarak ele alınmıştır. Örnek olay yöntemi, belirli bir tarihsel olayın siyasal, kültürel ve ideolojik boyutlarının derinlemesine analiz edilmesine imkân sağlaması bakımından tercih edilmiştir.

Araştırmanın temel veri kaynağını, 1934 yılı Haziran–Temmuz aylarında yayımlanan Türk ulusal basını oluşturmaktadır. Bu kapsamda *Cumhuriyet*, *Akşam*, *Son Posta*, *Haber*, *Hakimiyeti Milliye*, *Savaş* ve *Türkdil* gazetelerinde yer alan haberler, köşe yazıları ve görsel materyaller incelenmiştir. Basın metinleri, yalnızca olayların aktarımı açısından değil; kullanılan dil, vurgu yapılan temalar, sembolik ifadeler ve söylemsel çerçeve bakımından da değerlendirilmiştir. Böylece Türk basınının Rıza Şah ziyareti üzerinden Türkiye’nin modernleşme imajını nasıl inşa ettiği ve bu sürecin yumuşak güç bağlamında nasıl sunulduğu analiz edilmiştir.

Basın kaynaklarına ek olarak, çalışmada ikincil kaynaklardan da yararlanılmıştır. Türkiye–İran ilişkileri, erken Cumhuriyet dönemi dış politikası ve yumuşak güç literatürüne ilişkin akademik kitaplar, makaleler ve tezler araştırmanın kuramsal ve tarihsel arka planını oluşturmuştur. Özellikle Joseph S. Nye’nin yumuşak güç kavramsallaştırması, çalışmanın teorik çerçevesini şekillendirmiş; elde edilen tarihsel bulgular bu kuramsal perspektif doğrultusunda yorumlanmıştır.

Verilerin analizinde betimsel analiz ve söylem analizi teknikleri birlikte kullanılmıştır. Betimsel analiz yoluyla Rıza Şah’ın ziyaret programı, izlenen güzergâh, gerçekleştirilen resmî temaslar ve ziyaret edilen kurumlar kronolojik bir bütünlük içerisinde ele alınmıştır. Söylem analizi ise Türk basınında yer alan haber ve yorumların, Türkiye’nin modernleşme, ilerleme, düzen ve reform söylemleriyle nasıl ilişkilendirildiğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu çerçevede, ziyaretin Türk kamuoyuna hangi sembolik anlamlar üzerinden aktarıldığı ve Türkiye’nin İran nezdinde nasıl bir “model ülke” imajı sunmaya çalıştığı değerlendirilmiştir.

Araştırmanın sınırlılıkları arasında, çalışmanın ağırlıklı olarak Türk basınına dayanması yer almaktadır. Bu durum,

analizlerin Türkiye merkezli bir bakış açısını yansıtmaya yol açmaktadır. Ancak bu sınırlılık, Türkiye'nin yumuşak güç kullanımı ve kendi kendini sunma biçimini incelemek olan çalışmanın temel amacı bakımından yöntemsel olarak kabul edilebilir görülmüştür. İran basını, diplomatik yazışmalar ve arşiv belgeleriyle daha sonra yapılabilecek karşılaştırmalı analizlerin, elde edilen bulguları daha da derinleştireceği değerlendirilmektedir.

Teorik Çerçeve

Yumuşak güç kavramı uluslararası ilişkiler literatürüne ilk kez Amerikalı akademisyen Joseph S. Nye tarafından, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte çift kutuplu yapının çözülmeye başladığı dönemde, 1990 yılında dâhil edilmiştir (Nye, 1990a, 1990b). Nye, bu kavramı evvelâ *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power* adlı eserinde kullanmış; ardından *The Soft Power* başlıklı makalesinde yumuşak gücün teorik çerçevesini daha kapsamlı ve sistematik bir biçimde ortaya koymuştur. Gücün yalnızca askerî ve ekonomik kapasiteyle açıklanamayacağını vurgulayan bu yaklaşım, uluslararası ilişkiler literatüründe önemli bir kırılma noktası oluşturmıştır. Nye'nin çalışmaları, devletlerin ve diğer uluslararası aktörlerin küresel düzeyde etkilerini artırırken zorlayıcı araçlar yanında kültürel cazibe, normlar, değerler ve politikaların ikna edici etkisinden de yararlanmalarının önemine dikkat çekmektedir.

Nye'ye göre, bir ülkenin siyasi sisteminin diğer aktörler tarafından meşru olarak kabul edilmesi, o ülkenin yumuşak gücünü güçlendiren temel faktörlerden biridir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) İkinci Dünya Savaşı sonrasında uzun süreli bir yumuşak güç konumuna sahip olduğu ve bu durumun Çin'deki öğrenci hareketleri üzerinde etkili olduğu ifade edilmektedir. Benzer şekilde, 2001 yılında Taliban zulmünden kurtulan Afganların İnsan Hakları Beyanname'si'ni (Bill of Rights) benimsemeye çalışmaları ve İran'daki gençlerin Amerikan film ve videolarını evlerinde gizlice izlemeleri, Amerika'nın bölgedeki yumuşak gücünün somut göstergeleri olarak değerlendirilmektedir (Nye, 2005, s. 34).

ABD, 2001 yılında Taliban rejimini yaklaşık altı ay gibi kısa bir sürede devirmiş (Whitlock, 2019) ve aynı dönemde Irak'ta Saddam Hüseyin yönetimini dört hafta gibi çok kısa bir süre içerisinde ortadan kaldırarak her iki ülkeyi de kontrol altına almıştır. Ancak ABD, bu ülkelerde elde ettiği önemli askerî başarılarla rağmen, ideolojik ve toplumsal etkiler bağlamında istediği sonuçlara ulaşamamıştır. Örneğin, Taliban, 2001'de askerî olarak mağlup edildiği halde Afganistan'da yeniden güç kazanmış ve 2021 yılında ülkenin kontrolünü ele geçirmiştir. Benzer şekilde Irak'ta Saddam Hüseyin rejimi yıkıldıktan sonra DAESH gibi yeni

tehditler ortaya çıkmıştır.

Bu durum, ABD gibi bir ülkenin yalnızca askerî güce bir bölgede kalıcı barış ve istikrar sağlayamayacağını göstermektedir. Nye'ye göre, bir devletin savaşta sergilediği "zorlayıcı güç" kapasitesi, etkili bir yumuşak güç stratejisiyle desteklenmediği sürece, uzun vadeli başarı sağlamak mümkün değildir (Nye, 2005, s. 35). Başka bir deyişle, "zorlayıcı güç" ve "yumuşak güç" tek başına uygulandıklarında yeterli olmayıp, birbirlerini tamamlayıcı şekilde kullanıldığında uluslararası arenada etkin ve sürdürülebilir sonuçlar elde edilebilir (Köse, 2014).

Bir ülkenin yumuşak gücünün temel kaynakları

Yumuşak güç, bir ülkenin diğer aktörleri zor kullanmadan veya maddi teşviklerle değil, sahip olduğu değerler, kültür ve politikalar aracılığıyla etkileme kapasitesini ifade etmektedir (Nye, 2005, s. 34). Bu bağlamda, Joseph S. Nye'ye göre bir ülkenin yumuşak gücünün başlıca üç kaynağı vardır: başkaları tarafından çekici bulunan kültür, yurt içinde ve yurt dışında savunulan siyasi değerler ve uluslararası alanda meşru ve ahlaki olarak algılanan dış politika uygulamalarıdır (Nye, 2020, s. 96).

Bir ülkenin savunduğu siyasî değerler, yumuşak gücünü güçlendirebileceği gibi, azaltıcı bir etki de yaratabilir. Devletler benimsedikleri politikalar aracılığıyla diğer ülkelerin ilgisini çekebilir veya tam tersi, onları kendilerinden uzaklaştırabilir. Örneğin, ABD'nin uzun yıllardır demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi değerleri vurgulaması, birçok ülke tarafından çekici bulunmuş ve Amerikan ideolojik etkisini artırmıştır. Ancak ABD'nin bazı dış politika uygulamaları, özellikle Irak ve Afganistan müdahaleleri sırasında yaşanan insanî krizler ve hak ihlalleri, ülkenin yumuşak gücünü olumsuz yönde etkilemiştir. Dolayısıyla bir ülke ne kadar demokrasiye, insan haklarına, özgürlüklere ve bireylerin iradesine saygı gösterirse, diğer devletler tarafından o denli benimsenir ve bu durum o ülkenin yumuşak gücüne doğrudan katkı sağlar (Kalin, 2011, s. 9).

Bir ülkenin dış politikası da yumuşak güç üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. İç politikalarında insan haklarına saygılı, demokrasiye bağlı ve uluslararası iş birliğine önem veren bir devlet, yurt dışında barışçıl ve meşru bir aktör olarak algılanır ve bu durum yumuşak gücünü pekiştirir (Akdağ ve Ekici, 2017, s. 36-37). Tersine, bir ülkenin iç ve dış politika uygulamalarında bencil, hipokratik veya millî çıkarları ön planda tuttuğu algısı gelişirse, bu durum yumuşak gücü olumsuz etkiler. Örneğin, ABD'nin 2001 Afganistan ve 2003 Irak müdahaleleri, Trump dönemi politikaları, Avustralya'nın Papua Yeni Gine'de göçmenleri uzun süre bekletmesi ve İngiltere'nin göçmenleri Ruanda'ya gönderme kararı, bu ülkelerin

yumuşak gücüne yönelik algıyı olumsuz yönde etkilemiştir.

Ülkeler yumuşak güçlerini, diğer devletlerin halklarını ve yönetimlerini etkilemek amacıyla kamu diplomasisi aracı olarak kullanmaktadır (Nye, 2008, s. 95). Kamu diplomasisi, bir ülkenin kültürünü, tarihini, sanatını, politikalarını ve kurumlarını dış politika hedefleri doğrultusunda diğer toplumlara aktarmak için uygulanan yöntem ve araçları ifade eder (Usul ve Yaylacı, 2020, s. 289). Ancak bir ülkenin kültürü, siyasî değerleri ve dış politikası çekici değilse, yürütülen kamu diplomasisi yumuşak güç üretmez; aksine olumsuz algılar oluşturabilir. Örneğin, muhafazakâr İslam ülkelerine şiddet içerikli Hollywood filmleri ihraç etmek veya Amerika'nın Sesi Radyosu gibi mecraların, Amerika'nın sevilmediği bölgelerde yalnızca ülkenin politikalarını öven yayınlar yapması, bu programların propaganda olarak algılanmasına ve yumuşak güç üretmemesine yol açar (Nye, 2008, s. 95).

Rıza Şah döneminde İran - Türkiye ilişkileri

1921 yılında yönetime el koyan Rıza Pehlevi¹, Gazi Mustafa Kemal Atatürk gibi ülkesinde kapsamlı siyasal ve toplumsal reformlar gerçekleştirmeyi hedefliyordu. Bu yüzden Türkiye ile olumlu, istikrarlı ve uzun vadeli ilişkiler tesis etmeye özel bir önem göstermiştir. Modernleşme ve merkezîleşme temelli bu reformist yaklaşım doğrultusunda İran hükümeti, 1921 yılında dönemin Eğitim Bakanı Mümtazüddeve İsmail Han'ı "fevkalâde elçi" sıfatıyla Ankara'ya göndererek Türkiye ile doğrudan diplomatik temas kurma iradesini açık biçimde ortaya koymuştur (Altan, 2018, s. 4).

İran'ın bu girişimi Ankara tarafından olumlu karşılanmış; karşılıklılık ilkesine dayalı olarak Türkiye de ikili ilişkileri kurumsal bir zemine oturtmak amacıyla 7 Kasım 1922 tarihinde Tuğgeneral Muhittin (Akyüz) Paşa'yı Tahran Büyükelçisi olarak atamıştır (Altan, 2018, ss. 4-5). Bu yakınlaşma, 1926 yılında Rıza Şah'ın taç giyme töreni vesilesiyle sembolik bir boyut kazanmış; Gazi Mustafa Kemal'in mesajını ve hediyesini Tahran'a ulaştıran Türk pilotlarının gerçekleştirdiği gösteri, İran kamuoyunda geniş yankı uyandırarak iki ülke arasındaki dostluk söylemini görünür kılmıştır (Oran, 2001, s. 358).

Bununla birlikte, erken dönemde tesis edilen bu olumlu atmosfere rağmen Türkiye ile İran arasındaki sınır meselesi, Ankara-Tahran ilişkilerinin daha ileri bir aşamaya taşınmasının önünde duran yapısal bir sorun olarak uzun süre varlığını sürdürmüştür (Oran, 2001, s. 358). İki ülke

arasındaki sınırın ana hatları ilk olarak 1555 tarihli Amasya Antlaşması ile belirlenmiş; 1639 Kasr-ı Şirin Antlaşması ile çizilen Osmanlı-İran sınırı, zaman içerisinde çeşitli düzenlemelere konu olmakla birlikte, genel itibarıyla muhafaza edilmiştir (Oran, 2001, s. 360). Ancak bu tarihsel süreklilik, modern ulus-devletlerin ortaya çıkışıyla birlikte sınırın işlevi ve anlamı bakımından yeni sorun alanlarını da beraberinde getirmiştir.

Cumhuriyetin ilk on yılında Türkiye-İran sınır sorununun temelinde üç ana unsur belirleyici olmuştur: Milliyetçi ideolojinin egemenlik ve sınır algısı, sınır bölgelerinde yaşayan Kürt aşiretlerinin geleneksel özerkliklerini sürdürme yönündeki talepleri ve sınır hattının fiilen ve kesin biçimde işaretlenmemiş olması. Her iki ülkede de resmî ideoloji olarak benimsenen milliyetçilik, devletlerin kendi sınırları içerisindeki etnik ve toplumsal farklılıkları potansiyel bir güvenlik riski olarak algılamalarına yol açmıştır. Bu çerçevede Rıza Şah yönetimi, İran'daki Türk kökenli Azeriler, Türkmenler ve Kaşkayalar üzerinde Ankara'nın muhtemel bir etkisinden endişe duyarken; Gazi Mustafa Kemal yönetimi de Türkiye'deki Kürt nüfusun Tahran'dan gelebilecek olası bir destekle merkezî otoriteye karşı harekete geçebileceği varsayımıyla temkinli bir politika izlemiştir (Oran, 2001, s. 360).

Bu ideolojik ve güvenlik temelli kaygılara ek olarak, Türkiye-İran sınır bölgesinde yaşayan Kürt aşiretleri, Osmanlı ve Kaçar dönemlerinden beri sahip oldukları görece özerk konumlarını ulus-devletlerin inşası sürecinde de muhafaza etme eğilimi göstermiştir. Söz konusu aşiret yapıları, merkezîleşme ve sınırların katı biçimde tanımlanması yönündeki devlet politikalarına karşı zaman zaman direnç geliştirmiş; bu durum hem Türkiye'de hem de İran'da yeni kurulan merkezî devlet yapıları ile yerel aktörler arasında süreklilik arz eden bir gerilim alanı yaratmıştır. Merkezî hükümetler ise bu tepkileri "asayiş ve huzurun sağlanması" gerekçesiyle bastırmayı tercih etmiş ve sınır bölgelerine kolluk kuvvetleri sevk ederek zor kullanımına dayalı yöntemlere başvurmuştur (Oran, 2001, s. 360).

Bu gerilimin en bilinen örneği Ağrı İsyanlarıdır. Ağrı İsyanları genellikle üç aşamada ele alınır: I. Ağrı İsyanı (1926), II. Ağrı İsyanı (1927) ve III. Ağrı İsyanı (1930) (Şener, 2012, s. 387). İlk isyan, 16 Mayıs 1926'da elebaşı Yusuf Taşo ve grubunun İran'dan gelerek Beyazıt çevresinde yağma yapması ve Ağrı Dağı'na sığınmasıyla başlamış; 1927'den itibaren Hoybun ve Taşnak örgütlerinin iş birliğiyle daha örgütlü bir nitelik kazanmıştır (Özdemir, 2020, s. 181).

¹ Rıza Han, köylü bir Fars ailesinde (Oran, 2001, s. 359) 16 Mart 1877 tarihinde Mazenderan'da doğmuştur (Altan, 2018, s. 4). 4 yaşına kadar hiçbir eğitim almamış ve okuma-yazma bilmeyen Rıza Han, 15 yaşında Kazak Tugayı'na katılmış ve mesleğindeki başarısıyla dikkat çekmiştir (Altan, 2018, s. 4). Askerlik döneminde İran'da meydana gelen birçok isyanı başarılı bir şekilde bastırarak yetkinliğini kanıtlamıştır. 21 Şubat 1921'de dönemin İran hükümdarına karşı, Kaçar ailesine karşı gerçekleştirdiği bir darbe ile ülkenin yönetimini ele geçirmiş ve kendini

Başkomutan ile Savunma Bakanı olarak ilan etmiştir (Altan, 2018, s. 4). Daha sonra, 1923 yılında Başbakan ve Savunma Bakanı olmuş; 15 Aralık 1925'te ise İran'ın şahı olarak taç giymiştir. Bu şekilde, İran'daki Kaçarlar hükümdarlığı sona ermiş ve Pehlevi dönemi başlamıştır. Rıza Han'ın kendi hanedanlığına verdiği "Pehlevi" adı, eski Pers kabilelerinden birinin adını taşımakta olup, aynı zamanda onun milliyetçi görüşlerinin bir göstergesidir (Oran, 2001, s. 359).

Türk Silahlı Kuvvetleri çeşitli operasyonlar düzenlediğinde de, isyancılar Küçük Ağı Dağı üzerinden İran'a geçerek takibi güçleştirmiştir (Köçer, 2004, s. 383). İran yönetimi bu isyana destek iddialarını resmî olarak reddetse de, bazı olaylar dolaylı yardım ihtimaline işaret etmektedir (Bolat, 2020, s. 8). Örneğin, Mayıs 1926'da 28. Alayın operasyonu sırasında İran tarafındaki bazı Kürt aşiretleri isyancılara yardım etmiş ve Türk birlikleri geri çekilmek zorunda kalmıştır (Karabalık, 2025, s. 761). Ayrıca bazı isyancılar İran'a kaçmış, bu isyanın liderlerden İhsan Nuri'ye İran ordusunda görev verilmiştir (Sarinay, 1997, s. 229).

Bu güvenlik sorunları, iki ülkeyi sınır hattını kalıcı olarak düzenlemeye yöneltmiştir. Bu amaçla 5 Kasım 1932'de Türkiye ve İran arasında Türk–İran sınırının belirlenmesine ilişkin anlaşmalar imzalanmış ve Küçük Ağı Dağı dahil Ağı Dağı tümüyle Türkiye'ye, Van'ın Kotur bölgesi ise İran'a bırakılmıştır (Emiroğlu, 2024, s. 67; Öztig, 2018, s. 6).

Sınır sorununun derinleşmesinde etkili olan bir diğer unsur ise iki ülke arasındaki sınır hattının uzun süre arazi üzerinde açık ve kesin biçimde işaretlenmemiş olmasıdır. Bu belirsizlik, sınır ihlallerini ve yerel ölçekte askerî gerilimleri artırmış; sınır bölgelerinde görev yapan askerî birliklerin kendi sorumluluk alanlarının nerede başlayıp nerede sona erdiğini net biçimde tespit edememelerine neden olmuştur. Sonuç olarak, teknik ve idari yetersizlikler, siyasi ve güvenlik sorunlarını daha da karmaşık hâle getirmiştir (Oran, 2001, s. 360).

Tüm bu sorunlara rağmen, Türkiye ile İran arasındaki ilişkiler 1932 yılında imzalanan Adli Tevsiye ve Hakem Antlaşması ile yeniden istikrarlı bir zemine oturmuş; sınır meselesi bu antlaşma ile “kesin olarak” çözüme kavuşturulmuştur (Altan, 2018, s. 7). Sınır sorunlarının çözülmesinin ardından Tahran–Ankara ilişkileri, Haziran 1934'te Rıza Pehlevi'nin Türkiye'ye gerçekleştirdiği ve 27 gün süren resmî ziyaretle doruk noktasına ulaşmıştır. Nitekim 1932 sonrasında, İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar geçen dönem, iki ülke ilişkilerinin karşılıklı güven ve iş birliği temelinde geliştiği ve literatürde sıklıkla “altın yıllar” olarak nitelendirilen bir evreyi temsil etmiştir (Oran, 2001, s. 357).

Haziran 1934'te İran Şahı Rıza Şah'ın Türkiye Ziyareti ve Türk Basınına Yansımaları

Haziran 1934'te İran Şahı Rıza Pehlevi'nin Türkiye'ye gerçekleştirdiği resmî ziyaret, Türk basınında geniş ve ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Basındaki yansımalar incelendiğinde, ziyaret süreci altı ana bölümde değerlendirilebilir. Birinci bölüm, 2 Mayıs–10 Haziran 1934 tarihleri arasında karşılama heyetlerinin belirlenmesi ve organizasyon hazırlıklarını kapsamaktadır. İkinci bölüm, 10–

16 Haziran 1934 tarihleri arasında Şah ve beraberindeki heyetin Doğubeyazıt'tan başlayarak Ankara'ya kadar olan yolculuğunu konu almaktadır. Üçüncü bölüm, Ankara'da gerçekleştirilen olağanüstü karşılama törenleri, resmî programlar ve ziyafetleri içermektedir. Dördüncü bölüm, Şah'ın Eskişehir, Manisa, İzmir, Balıkesir ve Çanakkale'yi kapsayan altı günlük yurt gezisini ele almaktadır. Beşinci bölüm, İstanbul ziyareti, üniversite öğrencileriyle temaslar ve Batı tipi yeni uygulamaların gözlemlenmesini kapsamaktadır. Altıncı ve son bölüm ise, Rıza Şah'ın İstanbul'dan ayrılışı ve ziyaretin siyasî ve diplomatik sonuçlarına odaklanmaktadır.

Rıza Şah'ın Ziyareti ve Sembolik Niteliği

Rıza Şah'ın 27 gün süren Türkiye ziyareti, iki ülke açısından da birçok bakımdan önem arz etmekteydi. Öncelikle Gazi Mustafa Kemal ile Rıza Han arasında milliyetçilik, İngiliz karşıtlığı ve reformculuk gibi temel alanlarda önemli ortaklıklar bulunmaktaydı. İkinci olarak Türkiye, bölgesinde yer alan İran ve Afganistan gibi ülkeler için başarılı bir reform ve “toplum mühendisliği” modeli teşkil etmekteydi. Bununla birlikte yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti, bu ülkelerde de demokratik ve Türkiye tipi bir düzenin yerleşmesi yönünde bir arzu uyandırmaktaydı. Dolayısıyla Rıza Şah'ın Türkiye ziyareti, her iki ülke açısından da stratejik ve sembolik bir önem taşımaktaydı.

Bu bağlamda Türkiye, reformculuk yolunda kat ettiği mesafeyi İran Şahı'na en etkili şekilde sunmayı hedeflemekteydi. Bu nedenle Ankara yönetimi, ziyaretten yaklaşık bir ay önce, Şah'ın İran sınırından Trabzon'a kadar uzanan güzergâh boyunca karşılanmaya hazır olunması yönünde talimat vermişti (Akşam Gazetesi, 2 Mayıs 1934, s. 2). Nitekim 15 Mayıs 1934 tarihinde İran Başvekili, İran Meclis-i Mebusanı'nda bir nutuk irat ederek, İran ve Osmanlı hükümetleri döneminden kalan ihtilafların tasfiye edildiğini bildirmiş; İran ve Türkiye'nin liderleri arasındaki dostluk ilişkilerine ve mevcut bağlara dikkat çekmiştir. Aynı konuşmada Rıza Pehlevi'nin, Mustafa Kemal Atatürk'ün davetine icabet buyurduğu kamuoyuna ilan edilmiştir (Akşam Gazetesi, 15 Mayıs 1934, s. 1).

Söz konusu resmî ziyarette Rıza Şah'ın maiyetinde 32 kişinin bulunmaktaydı (Haber Gazetesi, 23 Mayıs 1934, s. 2). Ankara merkezî yönetimi tarafından oluşturulan karşılama heyetinde ise Cumhurbaşkanı Yaveri Yüzbaşı Cevdet, mihmandar olarak görevlendirilen Hariciye Vekâleti Üçüncü Daire Şefi Kemal, Hariciye Vekâleti Yazı İşleri Müdürü Talat, Hariciye Teşrifat Müdürlerinden Şefkati ile Levazım Müdür Muavini Hikmet Bey yer almaktaydı (Haber Gazetesi, 4 Haziran 1934, s. 1). Ayrıca İran'ın Ankara büyükelçisi Sadık Han, Şah'ın Türkiye'ye ayak basmasından önce yaptığı

açıklamada, İran ile Türkiye arasında uzun süredir devam eden sınır sorunlarının, iki devlet başkanının yüksek dirayeti ve kabiliyeti sayesinde çözüme kavuşturulduğunu ifade etmekteydi (Haber Gazetesi, 4 Haziran 1934, s. 1).

Rıza Şah'ın Beyazıt - Ankara seferi

Rıza Şah'ın Türkiye içindeki seyahat güzergâhı yalnızca coğrafi bir yolculuk olmanın ötesinde, iki yönlü bir sembolik anlam taşımaktaydı. Öncelikle, Bayazıt, Iğdır, Kars, Erzurum, Gümüşhane ve Trabzon gibi doğu ve kuzeydoğu bölgelerinin geçilmesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin ülke genelinde tesis ettiği düzen ve modernleşme çabalarının Şah tarafından bizzat gözlemlenmesini sağlamaktaydı.

Rıza Şah, 10 Haziran 1934 tarihinde sabah saat 09.00 civarında, beraberindeki heyet, İran'ın Ankara Büyükelçisi Sadık Han ve Türkiye'nin İran Büyükelçisi Hüsrev Bey ile birlikte Gürbulak sınır kapısından Türkiye'ye giriş yapmıştır (Son Posta Gazetesi, 11 Haziran 1934, ss. 1, 3). Şah'ı Türkiye sınırında, Ankara Hükûmeti adına Beyazıt Valisi İmadettin Bey karşılamıştır (Haber Gazetesi, 11 Haziran 1934, s. 1). Karşılama töreni kapsamında bir tabur piyade resmî ihtiramda bulunmuş, iki ülkenin millî marşları bando eşliğinde icra edilmiş ve 21 pare top atışı gerçekleştirilmiştir (Son Posta Gazetesi, 11 Haziran 1934, s. 3).

Türk topraklarına ayak basan Şah, kendisi için kurulan çadırdaki yaklaşık 40 dakikalık bir istirahatın ardından Bayazıt iline doğru hareket etmiştir. Bayazıt'ta öğle yemeğini müteakip, saat 16:00 civarında delegasyonu ile birlikte Iğdır'a doğru yola çıkmıştır. Rıza Şah, Iğdır'da Türk halkı tarafından sıcak ve samimi bir şekilde karşılanmış ve kendisi için tahsis edilen Halkevi'ne geçmiştir (Akşam Gazetesi, 12 Haziran 1934, ss. 1–2). Geceyi Iğdır'da geçiren Şah, onuruna Iğdır Valiliği tarafından düzenlenen ve 70 kişinin katıldığı bir ziyafete iştirak etmiştir (Akşam Gazetesi, 12 Haziran 1934, s. 2).

Rıza Şah, Iğdır'dan Ankara'ya uzanan yolculuğu sırasında Kars, Erzurum, Gümüşhane ve Trabzon'da çeşitli temaslarda bulunmuştur. 11 Haziran 1934 tarihinde Kars'a ulaşan Şah, Sarıkamış ve Hasankale güzergâhından geçerek şehirde faaliyet gösteren altın arama sondajı ile Aras Nehri üzerindeki baraj projesi hakkında yetkililerden bilgi almıştır (Haber Gazetesi, 12 Haziran 1934, s. 1). Erzurum Valisi Cevdet Bey, 12 Haziran 1934 tarihinde Şah'ı karşılamış; Horasan bölgesinde kendisi için 40 çadırdan oluşan bir kamp kurulmasını sağlamış ve Şah'ın talebi üzerine Horasan'dan İran'a uzanan transit yol hakkında bilgi sunmuştur. Ayrıca resmî bir tören düzenlenmiş ve bu kapsamda 21 pare top atışı gerçekleştirilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 13 Haziran 1934, s. 1).

Bir sonraki geceyi Gümüşhane'de geçiren Rıza Şah, 15 Haziran 1934 tarihinde Trabzon'a ulaşmıştır. Trabzon–Gümüşhane güzergâhında Zigana Dağı'ndan geçerken

çevreyi kuşatan etkileyici manzaradan etkilenen Şah, bu manzaranın fotoğrafını çekirmiştir (Son Posta Gazetesi, 15 Haziran 1934, ss. 1, 3). Geceyi Trabzon'da geçiren Rıza Şah, ertesi gün hamiliğinde bulunan Yavuz Zırhlısı ile Ankara'ya doğru hareket etmiştir (Akşam Gazetesi, 16 Haziran 1934, s. 1).

Rıza Şah'ın Gazi Mustafa Kemal Atatürk ile görüşmesi

Mustafa Kemal Atatürk, Şah'ın programını hazırlarken, onu etkilemek, gerçekleştirdiği reformları ve “toplum mühendisliğini” ona göstermek için çok özen göstermişti. Özsoy Operası'na Rıza Şah'ın onuruna bir beste yaptırılmıştı. Operanın konusu Türk - İran ortak mitolojisinden alınmıştı (Cumhuriyet Gazetesi, 20 Haziran 1934, s. 5).

Ankara programı kapsamında Şah, kız enstitüsü ile kız ve erkek liselerini gezmiş, eğitim alanındaki reformları ve genç kuşakların kazanımlarını yerinde gözlemlemiştir (Akşam Gazetesi, 18 Haziran 1934, s. 1). İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nden ayrılırken Şah, gözlemlerini şu sözlerle ifade etmiştir: “İstenilen her şey mutlaka yapılır. Türk kıızı da azmetmiş ve muvaffak olmuştur. Bütün ev kadınlığını ilgilendiren işlerde incelik, temizlik ve fevkalade bir intizam gördüm. Türkler iktisadi hayata tamamen girmiş bulunuyorlar” (Cumhuriyet Gazetesi, 20 Haziran 1934, s. 1).

Ankara'da bulunan Rıza Şah, Gazi Mustafa Kemal ile birlikte Çubuk Barajı'nı ziyaret etmiş; ardından Ankara Numune Hastanesi'ni gezerek hastanenin büyük solaryumundan şehri gözlemlemiştir (Son Posta Gazetesi, 21 Haziran 1934, s. 1). Türkiye'nin modernleşme sürecini ve devletin kültür, ekonomi ve eğitim alanındaki başarılarını somut örneklerle ortaya koyan bu ziyaret, bir yönüyle de yumuşak güç aracılığıyla İran üzerinde etki sağlama stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilebilir.

Rıza Şah'ın Anadolu gezisi

20 Haziran 1934'te Ankara'daki programını tamamlayan Rıza Şah, altı günlük Anadolu gezisinin ardından İstanbul'a hareket etmiştir. Bu altı günlük gezide Eskişehir, Manisa, İzmir, Balıkesir ve Çanakkale illeri ziyaret edilmiştir. Eskişehir'de Şah, Hava Mektebi'ni gezmiş ve Şah'a hediye edilmesi planlanan uçağın uçuş gösterileri gerçekleştirilmiş, bu uçuşlar hem Şah'a hem de Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e sunulmuştur (Son Posta Gazetesi, 22 Haziran 1934, s. 1).

Gazi Mustafa Kemal ve Rıza Şah'ın İzmir ziyaretine halkın ilgisi yoğun olmuştur. Ziyaret gece saatlerine denk gelmesine rağmen, halk ellerinde fenerlerle Şah ve Atatürk'ü karşılamaya gelmiş, bu ilgi iki ülke liderleri arasındaki diplomatik yakınlığın halk nezdinde de karşılık bulduğunu göstermiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 23 Haziran 1934, s. 1). Aynı gezide Şah ve Atatürk, Bornova Ziraat Enstitüsü'nü ziyaret etmiş ve uçuş gösterilerini birlikte

izlemişlerdir (Cumhuriyet Gazetesi, 23 Haziran 1934, s. 1). Atatürk'ün annesi Zübeyde hanımın kabrinin İzmir'de bulunduğunu öğrenen Rıza Şah, merhumenin kabrini de ziyaret etmiştir (Son Posta Gazetesi, 25 Haziran 1934, s. 1).

Anadolu gezisinin diğer illeri de benzer biçimde, yoğun ve simgesel olarak planlanmıştır. Her şehirde yapılan altyapı yenilikleri, modern eğitim kurumları ve Balıkesir-Çanakkale şosesi üzerindeki Kirazlı mevkiinde gerçekleştirilen askerî tatbikatlar Şah'a sunulmuştur (Akşam Gazetesi, 26 Haziran 1934, s. 1). Bu geziler, Türkiye'nin modernleşme, eğitim ve savunma alanlarındaki başarılarını somut örneklerle göstermiş; halkla kurulan yakın temas, kültür ve eğitim kurumlarının gezilerek modern altyapısının sergilenmesi, Türkiye'nin diplomatik ve kültürel etkisini güçlendiren stratejik bir araç işlevi görmüştür.

Rıza Şah'ın İstanbul'daki günleri

20 Haziran 1934'te Çanakkale'den hareket eden Gülcemal Gemisi ile İstanbul'a ulaşan Rıza Şah, saat 15.00 civarında Sarayburnu'nda karaya çıkmıştır. Şah'ın İstanbul'a gelişi "emsalsiz tezahürat" arasında gerçekleşmiş, Cumhuriyet Gazetesi bu olayı "İstanbul Hakiki Bayram Gününü Yaşadı" başlığıyla duyurmuştur. İstanbullular, misafirlerinin gelişi öncesinde yolları temizlemiş, süpürmüş ve sulamışlardır (Cumhuriyet Gazetesi, 27 Haziran 1934, s. 1). Şah, İstanbul ziyaretinde Dolmabahçe Sarayı'nda konaklamıştır (Son Posta Gazetesi, 28 Haziran 1934, s. 1).

İstanbul ziyareti sırasında Şah, eğitim ve modernleşme alanındaki yenilikleri yakından incelemiştir. Heybeliada Deniz Lisesi'ni ziyaret ederek sınıfları, laboratuvarları, kimyahaneyi ve yatakhaneleri tek tek incelemiş (Son Posta Gazetesi, 28 Haziran 1934, s. 1), İstanbul Üniversitesi'ni gezmiş, farklı fakülteleri ziyaret etmiş ve öğrenci sınavlarına girmiştir (Halkın Sesi, 2 Temmuz 1934, s. 1).

Eğitim faaliyetlerinin yanı sıra Şah, İstanbul'un modern altyapısı ve ekonomik girişimlerine de yoğun ilgi göstermiştir. Çiftçilik alanındaki yenilikleri yerinde görmek amacıyla İsmet Paşa Metris Çiftliği'ni ziyaret etmiş, üretim ve yönetim uygulamaları hakkında bilgiler almıştır (Hakimiyeti Milliye, 1 Temmuz 1934, s. 1). Tarihi ve kültürel mirası keşfetmek amacıyla Topkapı Sarayı ve Ayasofya'yı gezmiş, ardından askeri müzeyi incelemiştir (Akşam Gazetesi, 29 Haziran 1934, s. 1). Atatürk ile birlikte Kadıköy'e vapurla geçmiş, Maltepe Mektebi'ni ziyaret etmiş

ve dönüşte Çamlıca'yı görerek Üsküdar yoluyla Avrupa yakasına geçmiştir (Savaş Gazetesi, 3 Temmuz 1934, s. 1).

İstanbul'daki resmi ve kültürel temaslarının yanı sıra Şah, İran'ın İstanbul Başkonsolosluğunu da ziyaret ederek bir konuşma yapmıştır.² Bu konuşmada, Türk ve İran milletleri arasında var olan kardeşlik ve samimiyetin altını çizmiş; iki milletin ihtilaflarının geçmişte kaldığını söyleyerek, bundan sonra iş birliği ve karşılıklı güven içinde yaşayacaklarına olan ümidini ifade etmiştir (Akşam Gazetesi, 29 Haziran 1934, s. 1).

Rıza Şah'ın İran'a dönüşü

Rıza Şah, 3 Temmuz 1934'te İstanbul gezisini tamamlayarak Ege Vapuru ile Trabzon'a geçmiştir. Şah, İstanbul'dan ayrılırken yaptığı konuşmada, şehrin güzelliği ve medeniyet düzeyi açısından dünya şehirleri içinde özel bir konuma sahip olduğunu vurgulamış ve İran'ın İstanbul ile doğal ve güçlü bir bağının bulunduğunu belirtmiştir:

"İstanbul'a daima saadetler dilerim. Bu şehir güzelliğiyle, medeniyetiyle dünya şehirlerinin içinde mümtaz bir yerdedir... İstanbul şehri, bütün Şark şehirlerinin başındadır. Bu şehirle bütün Şark alâkadardır. Bir Şark devleti ve Türkiye'nin samimî dostu bulunmak itibarıyla İran'ın İstanbul'la alâkası tabii çok derin ve kuvvetlidir" (Kara, 2010, s. 158).

Rıza Şah, Trabzon'dan İran sınırına kadar otomobil ile yolculuk etmiş (Savaş Gazetesi, 3 Temmuz 1934, s. 1) ve 7 Temmuz 1934, saat 17.30'da Gürbulak hududundan geçerek İran'a ayak basmıştır (Türkdil Gazetesi, 8 Temmuz 1934, s. 1). Böylece Rıza Şah'ın yaklaşık bir ay süren ve tarihe benzeri az rastlanmış olan bu Anadolu ve İstanbul gezisi tamamlanmıştır.

Tartışma

Rıza Şah'ın 1934 yılı Haziran ayında Türkiye'yi ziyareti, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin siyasî boyutu yanında Türkiye Cumhuriyeti'nin erken dönem dış politikasında yumuşak gücün işleyişini de gözlemlene imkânı sunan önemli bir örneği temsil etmektedir. Bu ziyaret, Türkiye'nin kültürel, siyasal ve ideolojik araçları kullanarak İran ve Afganistan gibi bölge devletleri üzerinde etki oluşturma girişimi olarak değerlendirilebilir. Joseph Nye'nin yumuşak güç kavramsallaştırması çerçevesinde ele alındığında, söz konusu temas, Türkiye'nin modernleşme projesini bir

² Rıza Şahın Konuşması: "Bu seyahatimde beni en ziyade memnun eden şey İran ve Türk milletleri arasında birlik ve kardeşlik hissiyatının cari olduğunu müşahade etmiş olmamdır. Bundan sonra sizler Türkiye'yi kendinize vatan bilmelisiniz ve Türkleri de kardeş bilip onlarla aranızda samimi münasebetler tesis etmelisiniz. Hem civar ve ahlaken birbirine benzer oldukları halde uzun senelerden beri bu iki milletin arasında devam edegelmiş ve onları birbirinden ayırmış olan ihtilafatın ve mücadelelerin benim devrimde ortadan kalkarak onun yerine sabit ve haleden masun bir muhabbetin ve samimiyetin hâkim olmuş olmasından ve cehaletten ve

evhamı mezhebiyeden mütevellit eski münakaşaların bertaraf ve zail olmuş bulunmalarından dolayı pek mahzuz ve mesrurum. Bundan böyle her iki milletin vifak ellerini birbirlerine uzatarak büyük bir refah içinde ve birbirlerine kemali itimatla yaşayacaklarından ve saadet ve terakki merhalelerini birlikte katedeceklerinden çok ümitvarım. Ey muhterem İranlılar, muhterem Türklerle dost olmak ve kardeş olmak bizim ebedi gayemizdir. İki kardeş milletin saadet ve selameti için daimi surette bu kardeşliği unutmanızı tavsiye ederim" (Akşam Gazetesi, 29 Haziran 1934, s.1).

“çekim merkezi” hâline getirme çabasının somut bir yansıması olarak okunabilir.

Öncelikle, ziyaretin gerçekleştiği dönemde Türkiye ile İran arasındaki ilişkilerin sınır sorunları nedeniyle uzun süredir gerilimli bir seyir izlediği görülmektedir. 1932 Adli Tevsiye ve Hakem Antlaşması ile sınır meselesinin çözüme kavuşturulması, iki ülke arasındaki güven ortamını yeniden tesis etmiş ve Rıza Şah’ın 1934 ziyareti için uygun bir diplomatik zemin hazırlamıştır. Bu açıdan ziyaret, iki lider arasındaki kişisel dostluk yanında kurumsal ve hukukî normalleşmenin de bir ürünü olarak değerlendirilmelidir.

Türkiye’nin Rıza Şah’ın ziyareti boyunca izlediği strateji ve organize ettiği etkinlikler, bilinçli ve planlı bir yumuşak güç politikası olarak telakki edilebilir. İran’da gücünü konsolide etmeye çalışan Rıza Şah’ın güzergâhının Doğu Anadolu’dan başlayıp Ankara ve ardından Batı Anadolu’ya uzanacak şekilde planlanması tesadüf değildir. Bu rota aracılığıyla Türkiye, sınır bölgelerinde sağlanan asayiş, altyapı yatırımlarını ve modernleşme çabalarını görünür kılmayı hedeflemiştir. Bayazıt, Iğdır, Kars, Erzurum, Gümüşhane ve Trabzon’da düzenlenen resmî törenler, askerî gösteriler ve yerel halkın katılımı, Türkiye’nin hem merkezî otoritesini hem de ulusal birliği pekiştiren bir imaj sunma çabası olarak okunabilir; bu bağlamda ziyaret, hem diplomatik hem de sembolik bir güç gösterisi niteliği taşımaktadır.

Ankara programı, Türkiye’nin yumuşak gücünün en yoğun biçimde sergilendiği aşama olarak öne çıkmaktadır. Rıza Şah’ın kız enstitüleri, liseler, Çubuk Barajı ve Numune Hastanesi gibi kurumları ziyaret etmesi, Türkiye’nin modernleşme projesinin eğitim, sağlık ve altyapı boyutlarını görünür kılmıştır. Özellikle İsmet Paşa Kız Enstitüsü’ndeki değerlendirmeleri, Türkiye’nin kadın eğitimi ve toplumsal dönüşüm alanındaki başarılarının İran elitleri nezdinde meşruiyet kazandığını göstermektedir. Bu durum, Nye’nin “çekici bulunan değerler ve kurumlar” kavramıyla doğrudan ilişkili olarak değerlendirilebilir.

Anadolu gezisi boyunca gerçekleştirilen ziyaretler de benzer bir işlev görmüştür. Eskişehir’deki Hava Mektebi gösterileri, İzmir’de halkın yoğun ilgisi, Bornova Ziraat Enstitüsü ziyareti ve Balıkesir-Çanakkale hattındaki askerî tatbikatlar, Türkiye’nin hem teknolojik kapasitesini hem de toplumsal mobilizasyon gücünü ortaya koymuştur. Bu faaliyetler, Türkiye’nin modernleşmesini yalnızca söylemsel düzeyde değil, somut pratikler aracılığıyla da görünür kılmayı amaçladığını göstermektedir.

İstanbul ziyareti ise kültürel yumuşak gücün en belirgin biçimde görünür olduğu aşama olarak değerlendirilebilir. Heybeliada Deniz Lisesi, İstanbul Üniversitesi, Metris Çiftliği, Topkapı Sarayı ve Ayasofya gibi mekânların ziyaret edilmesi, Türkiye’nin hem modernleşmiş yüzünü hem de tarihsel mirasını birlikte sunma stratejisinin bir parçasıdır.

Ayrıca Şah’ın İstanbul’daki konuşmasında iki millet arasındaki kardeşlik vurgusu, ziyaretin yalnızca devletler arası değil, halklar arası bir yakınlaşma söylemi üretmeyi amaçladığını göstermektedir.

Bununla birlikte, Türkiye’nin bu dönemde uyguladığı yumuşak güç stratejisinin sınırları da tartışılmalıdır. Her ne kadar ziyaret, iki ülke arasındaki ilişkileri kısa vadede güçlendirmiş ve “altın yıllar” olarak nitelendirilen bir dönemi başlatmış olsa da, bu etkinin kalıcılığı tartışmalıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrası değişen uluslararası konjonktür ve İran’daki iç siyasi gelişmeler, bu yakınlaşmanın uzun vadeli sonuçlarını sınırlamıştır. Bu durum, yumuşak gücün tek başına yeterli olmadığını; yapısal, ekonomik ve jeopolitik faktörlerle desteklenmesi gerektiğini göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Rıza Şah’ın 1934’teki yaklaşık bir aylık Türkiye ziyareti, Türk-İran ilişkilerinde ve bölgesel diplomasi açısından önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Şah, 10 Haziran 1934’te Türkiye topraklarına ayak bastığı andan 7 Temmuz 1934’te ayrılana kadar geçen süre boyunca gazeteciler ve sinemacılar tarafından sürekli olarak kaydedilmiş, bu ziyaret her gün gazetelerin ilk sayfalarında geniş biçimde yer bulmuştur. Şah, “büyük misafirimiz”, “taçlı misafirimiz” ve “muhterem misafirimiz” gibi sıfatlarla anılmıştır. Her gittiği yerde Türk halkı tarafından sıcak ve samimi bir şekilde karşılanan Şah, ziyaret sırasında Türkiye’nin askerî, ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel gelişmesini yakından gözlemlemiş ve modernleşme ile toplumsal dönüşüm çabalarından etkilenmiştir.

Şah, ziyaret boyunca Türk halkı ile İran halkı arasındaki hem tarihî hem de sınır sorunlarının çözüldüğünü ve iki halkın birer kardeş topluluk olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda, Türkiye’nin modernleşmiş ve istikrarlı görünümü, gerçekleştirdiği altyapı, eğitim ve kültür projeleri Şah nezdinde bir yumuşak işlevi görmüş; Türkiye, yalnızca diplomatik düzeyde değil, halklar arası bir yakınlaşma ve etkileşim zemini de oluşturmuştur. Ziyaret sonrasında İkinci Dünya Savaşı başlayana kadar geçen dönemde Türkiye ile İran ilişkileri doruk noktasına ulaşmış; ziyaretin bölgesel ve kıtasal barışa olumlu katkılar sağladığı görülmüştür. Örneğin, 30 Haziran 1934’te Türkiye’nin İran Büyükelçisi Hüsrev Bey, “Türk-İran dostluğu Asya’da sulhü tahkim edecek esaslardan biridir” şeklinde değerlendirmede bulunmuştur (Son Posta Gazetesi, 30 Haziran 1934, s.3). Ayrıca, 1903’ten beri Afganistan ile İran arasında süregelen ve bölgenin önemli sorunlarından biri olan sınır meselesi, Türkiye’nin arabuluculuğu ile çözüme kavuşmuştur (Lakzaei ve Ataheri Maryan, 2019, s. 213; Oran, 2001, s. 365).

Rıza Şah’ın 1934 ziyaretinin İran basınındaki yansımaları,

arşiv belgeleri ve diplomatik yazışmalar üzerinden de kapsamlı biçimde ayrıca incelenmesi gereken bir araştırma konusu oluşturmaktadır. Ayrıca erken Cumhuriyet dönemi yumuşak güç uygulamalarının günümüz Türkiye–İran ilişkileri ve diğer bölgesel ülkelerle karşılaştırmalı olarak ele alınması, tarihsel süreklilik ve değişimleri daha net ortaya koyacaktır. Bunun yanında, liderler arası kişisel diplomasinin iki ülke ilişkilerine etkisi ile yumuşak güç–zorlayıcı güç dengesinin nasıl kurulduğu daha derinlikli biçimde analiz edilmelidir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yapay Zeka Kullanımı: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka destekli herhangi bir uygulama kullanılmamıştır.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Use of Artificial Intelligence: No artificial intelligence-assisted applications were used in the production of this study.

Kaynaklar

Sürelî Yayınlar

Akşam. (1934, 12 Haziran) (ss. 1–2). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=akşam>.

Akşam. (1934, 15 Mayıs). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=akşam>.

Akşam. (1934, 16 Haziran). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=akşam>.

Akşam. (1934, 17 Haziran). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=akşam>.

Akşam. (1934, 18 Haziran). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=akşam>.

Akşam. (1934, 2 Mayıs). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=akşam>.

Akşam. (1934, 26 Haziran). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=akşam>.

Akşam. (1934, 29 Haziran). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=akşam>.

Cumhuriyet. (1934, 13 Haziran). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=cumhuriyet>.

Cumhuriyet. (1934, 20 Haziran). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=cumhuriyet>.

Cumhuriyet. (1934, 23 Haziran). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=cumhuriyet>.

Cumhuriyet. (1934, 27 Haziran). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=cumhuriyet>.

Haber. (1934, 11 Haziran). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=haber>.

Haber. (1934, 12 Haziran). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=haber>.

Haber. (1934, 23 Mayıs). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=haber>.

Haber. (1934, 4 Haziran). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=haber>.

Hakimiyeti Milliye. (1934, 1 Temmuz). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=hakimiyetimilliyi>.

Halkın Sesi. (1934, 2 Temmuz). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=halkinsesi>.

Savaş. (1934, 3 Temmuz). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=savas>.

Son Posta. (1934, 11 Haziran) (ss. 1, 3). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=sonposta>.

- Son Posta. (1934, 15 Haziran) (ss. 1, 3). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=sonposta>.
- Son Posta. (1934, 21 Haziran) (s. 1). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=sonposta>.
- Son Posta. (1934, 22 Haziran) (s. 1). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=sonposta>.
- Son Posta. (1934, 25 Haziran) (s. 1). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=sonposta>.
- Son Posta. (1934, 28 Haziran) (s. 1). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=sonposta>.
- Son Posta. (1934, 30 Haziran) (s. 3). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=sonposta>.
- Türkdil. (1934, 8 Temmuz). İstanbul Üniversitesi, Gazeteden Tarihe Bakış Projesi. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=turkdil>.

Telif Eserler

- Akdağ, Z., & Ekici, S. (2017). Avrupa Birliği'nin uluslararası politikada etkili olma aracı: Yumuşak güç. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 33-64.
- Altan, S. (2018). Rıza Şah Pehlevi'nin Türkiye ziyaretinin Cumhuriyet gazetesindeki yansımaları. *History Studies* (13094688), 10(4). <https://doi.org/10.9737/hist.2018.606>
- Bolat, B. (2020). Ağrı isyanları'nın (1926–1930) son yılının Türk basınına yansımaları. *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (24). https://www.tarihinpesinde.com/dergimiz/sayi24/S24_01.pdf.
- Emiroğlu, A. (2024). Türkiye ve İran arasında Bulakbaşı sınır sorunu. *Anatolia Social Research Journal*, 3(1), 62.
- Kalin, İ. (2011). Soft power and public diplomacy in Turkey. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 16(3), 5-23.
- Kara, P. (2010). *Türkiye–İran ilişkileri (1923-1960)*. (Tez No: 279075). [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Tez Merkezi.
- Karabalık, K. (2025). Ağrı İsyanlarında İran'ın Rolü (1926–1930) [Iran's role in the Ararat rebellions (1926–1930)]. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), 756–769. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.1317306>.

- Köçer, M. (2004). Ağrı İsyanı (1926–1930). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 379–388.
- Köse, T. (2014). Türkiye'nin Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgesindeki gücü: Zorlayıcı olmayan gücün imkân ve sınırları. *Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği İktisadi İşletmesi Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 11(41), 29-61.
- Lakzaei, M., & Ataheri Maryan, A. (2019). The role of Turkey in determining Iran's eastern borders. *Pazhouhesh-hā-ye Tārīkhi [Historical Research]*. <https://doi.org/10.22111/jhr.2019.24598.2301>.
- Nye, J. S. (1990a). *Bound to lead: The changing nature of American power*. Basic Books.
- Nye, J. S. (1990b). Soft power. *Foreign Policy*, 80, 153-171.
- Nye, J. S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. PublicAffairs.
- Nye, J. S. (2005). Soft power and higher education. In *Soft power and higher education* (pp. 33-60).
- Nye, J. S. (2008). Public diplomacy and soft power. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616(1), 94-109.
- Nye, J. S. Jr. (2020). Countering the authoritarian challenge: Public diplomacy, soft power, and sharp power. *Horizons: Journal of International Relations and Sustainable Development*, (15), 94–109. <https://www.jstor.org/stable/10.2307/48573639>.
- Oran, B. (2001). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1, 1919-1980*. İletişim Yayınları.
- Özdemir, S. (2020). Türkiye – İran sınır meseleleri: 1913–1939. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 18(28), 163–188. <https://doi.org/10.17518/canakkalearastirmalari.771090>.
- Öztig, L. İ. (2018). Küçük Ağrı Krizi: Türkiye–İran ilişkilerinde bir kriz yönetimi örneği. *Avrasya Etüdleri*, 54(2), 151–177.
- Sarınay, Y. (1997). Hoybun Cemiyeti ve Türkiye'ye karşı faaliyetleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 14(40), 208–244. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aamd/issue/60871/903718>.
- Şener, B. (2012). Ağrı İsyanı (1926–1930) ve Türkiye–İran krizi (1930): Türk dış politikası tarihinde bir zorlayıcı diplomasi uygulaması. *History Studies*, 4(4), 385–413.
- Usul, A. R., & Yaylacı, İ. (2020). *Dönüşen diplomasi ve Türkiye: Aktörler, alanlar, araçlar*. Küre Yayınları.
- Whitlock, C. (2019, September 12). Stranded without a strategy. *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/graphics/2019/investigations/afghanistan-papers/afghanistan-war-strategy/>.